

FORMINGSVEILEDER FOR DET HISTORISKE AVALDSNES

Multiconsult

Oktober 2020

INNHOOLD

Forord	3
Del 1: Stedet i dag	4
Kulturmiljøet	5
Avaldsnesplatået - dagens situasjon	6
Del 2: Fremtidig landskap	9
Overordnede prinsipper	10
Middelalderruinen	12
Vegetasjon	13
Materialitet	14
Tursti	16
Belysning	17
Skilt	20
Gjerder	21

FORORD

Multiconsult har fått i oppdrag av Karmøy kommune å utvikle en formingsveileder for det historiske Avaldsnes. Formingsveilederen skal legge til rette for et helhetlig uttrykk, og bringe verdighet til Avaldsnesplatået. Veilederen sees i sammenheng med reguleringsplanen som er under utarbeidelse. I forbindelse med reguleringsplanen skal det blant annet utføres en parkeringsanalyse for å skape en bedre organisering av ulike parkeringsformål. Formingsveilederen og parkeringsanalysen danner grunnlaget for utarbeidelsen av en landskapsplan for det historiske Avaldsnes.

DEL 1:
STEDET I DAG

Kulturmiljøet

Området ved Avaldsnes kirke utgjør et kulturmiljø av nasjonal og internasjonal verdi. I gjeldende reguleringsplan er store deler av området regulert til bevaring på grunn av de mange automatisk fredete kulturminnene over og under vann, og området er nylig gitt status som kulturhistorisk landskap av nasjonal interesse. Sagaer og skaldekvad peker ut Avaldsnes som et sted utenom det vanlige, og neset der Karmsundet er på sitt smaleste, fikk i sin tid merkelappen «Vest-Norges Lejre» av norrønfilologen og stedsnavnseksperter Magnus Olsen.

Tidsdybden på Avaldsnes er betydelig. Her finner vi monumentale gravminner som Kjellerhaugen og restene av Flaghaug med røtter i eldre bronsealder, og sistnevnte har dessuten gitt et av Nord-Europas rikeste gravfunn fra romersk jernalder. Gravfeltet på Kongshaugen, bautasteinen «Jomfru Marias synål», flere hulveier og nausttuftene på Gloppe bidrar sammen med bosetningsspor fra jernalderen til inntrykket av et maktsenter i århundrene etter Kr.f.

Flere registrerte steinalderlokaliteter vitner om at Avaldsnes var et ettertraktet sted lenge før den tid.

Olavskirken fra 1200-tallet med tilhørende kirkegård var i middelalderen del av et monumentalt kongsgårdsanlegg, som er blitt avdekket gjennom Kongsgårdprosjektet i senere år. En hemmelig, underjordisk gang inngikk også i anlegget, som er den eneste kjente norske kongsgården bygd i stein utenfor middelalderbyene. Fra middelalderen er også tufter og bevarte kulturlag og skipsvrak i sjø, og er knyttet til hanseatenes tidlige kontoretablering i området.

I nyere tid var Avaldsnes sentrum for et stort og rikt prestegjeld. Prestegården stod opprinnelig på murene av den gamle kongsgården. Stabburet på plassen foran Olavskirken er den eneste bevarte bygning fra dette anlegget.

Det er den usedvanlige kontinuiteten som mest av alt forbløffer med Avaldsnes. Grunnleggende sett skyldes den store tidsdybden stedets ytterst strategiske plassering ved Karmsundet, ved begynnelsen av den leden som etter hvert gav navn til landet (Nord-vegen).

Olavskirken.
Kilde: Cathrine Glette.

Avaldsnesplatået - dagens situasjon

Det historiske Avaldsnes er en viktig turistdestinasjon, samtidig som det er et sentralt sted for lokalbefolkningen. Platået har imidlertid et utflytende og rotete preg, som hemmer opplevelsen av området. Parkerings situasjonen er uoversiktlig, hvilket er spesielt merkbart under gudstjenester og begravelser, og det er plassert ut større steiner langs grøntarealene for å forhindre parkering på gras og gravhauger. I tillegg forstyrres helhetsinntrykket av et utall forskjellige skilt, ulike rekkverkstyper, og belysningsarmatur.

Illustrasjonen viser viktige siktlinjer og akser i området. Sirkelen illustrerer området hvor flere siktlinjer og akser møtes. Dette danner en slags gårds plass, som bør understrekes i utformingen av platået. Utgangspunktet er å skape sammenheng mellom de ulike kulturminnene og attraksjonene, samtidig som behovene til de besøkende ivaretas. Alle designgrep skal søke å fremheve det bestående, snarere enn å tilføre noe nytt.

Olavskirken med stabburet i front.

Nordlig del av middelalderruin.

Stabburet.

Inngangen til historiesenteret.

Leikvoll aktivitetspark for barn.

Rekkverk

Dekker og kanter

Skilt

Belysning

**DEL 2:
FREMtidig
LANDSKAP**

Overordnede prinsipper

I arbeidet med landskapstilpasningen av middelalderruinen har overordnede prinsipper for organiseringen av platået blitt diskutert med Karmøy kommune, Fylkeskommunen, Riksantikvaren og kirkevergen. For å skape en bedre lesbarhet og helhet i området er det ønskelig å innlemme stabburet i grasarealet i tilknytning til middelalderruinen. Det er også ønskelig å fremheve inngangspartiene til kirkegården. På den måten fremheves gårdsplassen som et sted hvor alle funksjoner og attraksjoner møtes.

Parkering på selve platået begrenses. Det legges til rette for handicapparkering ved inngangen til skipet, videre skal det planlegges en ny parkeringsplass for kirke og historiesenter. En aktuell plassering er på sørsiden av driftsbygningen, men alternativer langs Kong Augvalds veg skal også vurderes i områdereguleringen. Parkeringen bør organiseres på en slik måte at den ikke forstyrrer opplevelsen av det historiske miljøet, samtidig som den ikke hemmer bruken av området. Det legges til rette for snusirkel for buss, samt av- og påstigning ved platået.

Øvrige prinsipper:

- Bruk av naturmaterialer, som smågatestein i granitt, grus, og skifer.
- Utstyr skal underordnes det historiske landskapet.
- Skilt, rekkverk og belysningsmaster skal utføres i matt sort.
- Bruk av rekkverk skal begrenses. Det skal ikke benyttes rekkverk langs ny tursti til Bukkøy.
- Det bør utarbeides en belysningsplan for området som helhet.

Illustrasjonen viser forslag til organisering av platået i tilknytning til middelalderruinen og Olavskirken. Forslaget viser HC-parkering ved inngangen til skipet.

Middelalderruinen

Tilretteleggingen av landskapet i tilknytning til middelalderruinen har som målsetting å innlemme ruinen som en naturlig del av kulturlandskapet på Avaldsnes, og samtidig minimere inngrep i kulturlag. Det har blitt avholdt en rekke møter med Karmøy kommune, Riksantikvaren, Rogaland fylkeskommune og kirkevergen. Det har i den forbindelse blitt enighet om enkelte premisser for den videre arbeidsprosessen og for utformingen av terrenget.

Generelle premisser

-For å kunne detaljere terrenget i tilstrekkelig grad skal terrenget laserscannes etter at vernebygg har blitt fjernet.

-Terrenget skal få en myk og naturlig tilpasning til det eksisterende landskapet.

-I utgangspunktet var det tenkt skifer som dekke i ruinens nordlige del, samt i kjelleren i ruinens sørlige del. Tolkningene av de ulike rommene, samt aspekter som helning, vedlikehold og estetikk vil imidlertid påvirke det endelige valget. Løsningen detaljeres i samråd med kulturminnemyndigheter.

-For å øke lesbarheten av anlegget som helhet, har deler av kirkegårdsmuren blitt fjernet. Det skal anlegges skiferheller mellom den nordlige og den sørlige delen av ruinen for å illustrere sammenhengen mellom ruindelene. Tråkehellene skal ha samme bredde som veggene. Halsnøy klosterruin tjener som inspirasjon for utførelse, se bilde på neste side. Kirkegårdsmuren erstattes av et sort smijernsgjerde, med port.

-Det vil være nødvendig med dreneringsrør på steder hvor det samles vann, se illustrasjon. Dreneringsrørene skal ikke være synlige.

-Rekkverk rundt ruinen skal unngås. Områder med høydeforskjeller skal i stedet fremheves ved hjelp av effektbelysning.

Ruinens nordlige del

-Passasjen til koret skal opprettholdes, og anlegges med skifer.

-Detaljeringen vil vise hvorvidt det vil være nødvendig med en lav mur mot kirkegården, slik som vist i skisseprosjekt.

-Masser i øst fjernes slik at terreng flukter med fundament ruin. Dette vil muliggjøre avrenning, samtidig som ruinen vil gli bedre inn i landskapet.

Illustrasjonen viser skisseforslaget til landskapstilpassing av middelalderruin med forslag til drenering.

Ruinens sørlige del

-Terrenget mot øst avsluttes på nivå med inngangsparti til kjeller. Påførte masser fjernes.

-Mot vest er det ønskelig å bevare masser som befinner seg under duk, samtidig som overgangen mellom ruin og terreng ikke bør være for bratt. Masser over duk kan fjernes. Høyder til duk måles inn, og terrengbearbeiding foretas i tett samarbeid med kulturminnemyndigheter.

Øverst: Skiferbelegg i Selje klosterruin. Kilde: Bakken og Magnussen.
Nederst: Markering av Halsnøy klosters opprinnelige fotavtrykk. Kilde: NIKU.
Til høyre: Forslag til smijernsgjerde med port som erstatning for kirkegårdsjerde.

Vegetasjon

Det historiske Avaldsnes består av åpent kulturlandskap med bølgende terrengform. Store deler av området blir brukt til beite. På grunn av stedets høye historiske verdi og åpne karakter er området svært sårbart for inngrep. Granskogen på Bukkøy representerer et fremmedelement i området. I følge LNF-kartleggingen fra 2015 bør den vurderes fjernet, eventuelt erstattes med løvtrevegetasjon.¹

I forbindelse med Kongsgårdprosjektet har flere store løvtrær blitt fjernet. Løvtrerekken mot parkeringsplassen i vest fungerer som strukturerende element. Det kan i utformingen av platået vurderes flere innslag av løvtrær for å understreke viktige akser, og som romdannende element. Det er imidlertid viktig bevare stedets åpne karakter, og siktlinjer mot middeladerruinen og Karmsundet.

Bilder av løvtrerekker på Avaldsnesplatået.

¹ Karmøy kommune Teknisk etat. Kartlegging av kommuneplanens landbruks-, natur- og friluftsområder: verdier og kvaliteter. 2015.

Materialitet

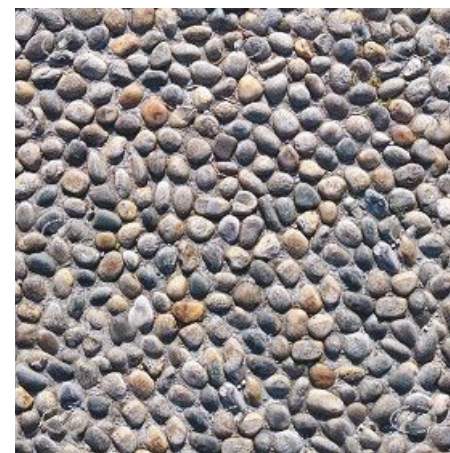
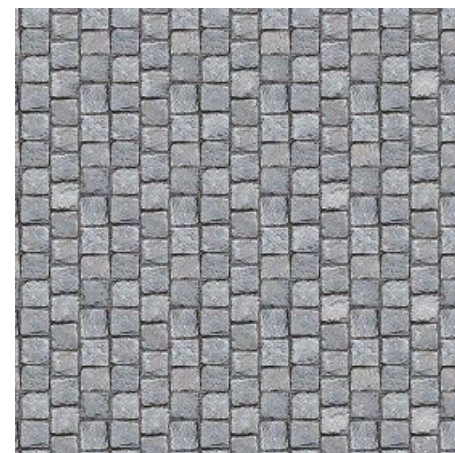
Inngangspartiene til kirkegården bør markeres for å skape plassdannelser og øke lesbarheten. Området foran inngangen til kirkeskipet anbefales anlagt i brostein for å stramme opp plassen, og skape et samlende og helhetlig uttrykk. Avgrensningen mellom plassen og grusarealet anbefales utført med 2-5 rader brostein av en mørkere farge. Brosteinen på plassen utføres i skåret og flammebehandlet granitt for et jevnt dekke. Avgrensningen utføres i hugget granitt i en mørkere farge. HC-parkeringen markeres ved hjelp av samme type stein.

Det anbefales også å anlegge cirka 5 rader med brostein mellom gras- og grusarealet. Eventuelt kan overgangen markeres ved hjelp av minimum 0,5 meter brostein i mindre format. For å hindre parkering på grasarealet anbefales det å benytte blokker av hugget stein med ca. 2-2,5 meters mellomrom, se illustrasjoner på neste side.

Det endelige layoutet på platået avgjøres i områdereguleringen. Det kan bli aktuelt med større partier med brostein for å avgrense ulike soner. Utformingen henger tett sammen med organiseringen av platået, og plasseringen av parkeringsplassen.

Eksempel på bruk av brostein i mindre format som overgang mot gangsoner i det historiske anlegget Borgo di Castello i Italia. Foto: Massimo Crivellari.

Materialpalett, fra venstre: mørk hugget granittbrostein, lys flammet og skåret granittbrostein, brostein i mindre format, og grus.

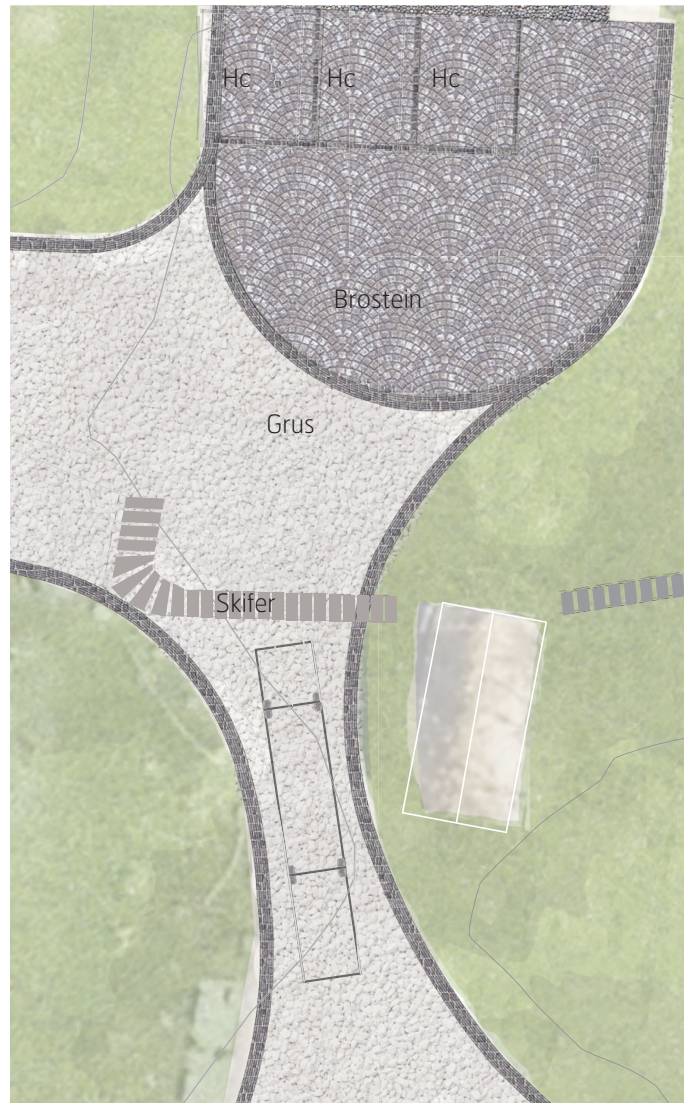
Avgrensning mellom grusareal og gras. Brostein i smågatestein format.

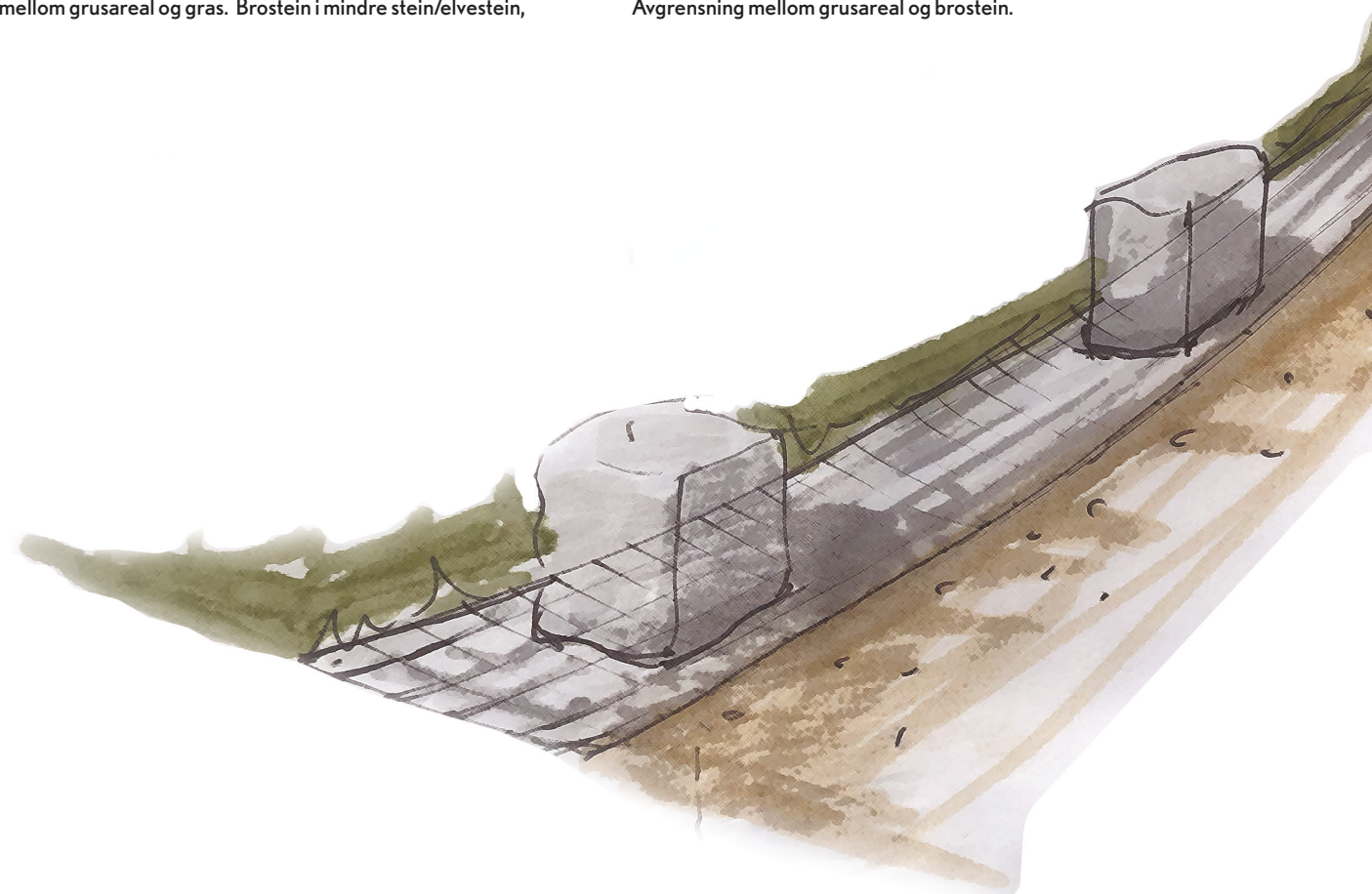
Avgrensning mellom grusareal og gras. Brostein i mindre stein/elvestein,

Avgrensning mellom grusareal og brostein.

Planskisse materialitet dekker.

Skisse av hugd stein som avgrensning og parkeringshinder mot gravhauger.

Tursti

Det planlegges en universelt utformet tursti fra historiesenteret til Bukkøy. Arkeologer fra Rogaland fylkeskommune har sammen med Karmøy kommune, Blindeforbundet og SAFO vært involvert i diskusjoner i forbindelse med prosjektet. De ble tidlig i prosessen klart at det ikke er mulig å få til en universelt utformet sti uten for store inngrep i kulturlandskap og kulturlag. Turstien blir derfor en avveining mellom stigningsforhold og inngrep i kulturlandskapet.

Prinsipper for utforming

- Det skal ikke graves i sikringssonen til kjente kulturminner
- Tursti legges på duk
- Det skal ikke benyttes murer eller rekkverk langs turstien
- Fyllinger skal disse være så slake som mulig, og tilpasses landskapet
- Terrenget skal revegeteres
- Turstien skal ikke belyses
- Turstien skal ha en maksimal helning på 10 prosent, lengde med maksimal stigning skal begrenses

Illustrasjon av alternativ C fra skisseprosjektet. Dette alternativet ble av prosjektgruppen løftet frem som den mest optimale løsningen.

Belysning

Light Bureau har utviklet et belysningskonsept for middelalderruinen og Olavskirken. Det konseptuelle grepet for belysningen av selve kongsgårdruinen handler om å synliggjøre rommenes funksjon og åpningene i bygningen, slik at besøkende får en større forståelse av hvordan bygningen den gang så ut og ble brukt.

Lyssettingen av ruinene er intensjonelt ikke arkitektonisk. Belysningen tar utgangspunkt i det omfanget av kunstig lys vi har belegg for å si at ville vært brukt i middelalderen. To ildsteder er identifisert i bygningen og tre innganger er synlige blant ruinene. Ildstedene var den tids viktigste 'fastmonterte' varme- og lyskilde i rommene mens inngangspartiene ville være markert av fakler. Utover dette ville bygningens interiør vært belyst blant annet av klebersteinslamper eller veggmonterte lyskilder. Opplevelsen av disse gjenskapes ikke i den faste belysningen av ruinene.

Lyssettingen av Olavskirken er todelt - et kjølig forsterket månelys belyser bygningens fasader og lar kirken tre frem i landskapet som et landemerke. De hvitkalkede fasadene vil reflektere lyset godt og det kreves dermed mindre lysmengder for å gjøre bygningen synlig på kveldstid. På samme måte som med ruinene er det ønskelig å skape opplevelsen av aktivitet. Et kjølig lys mot de hvite ytterfasadene vil kombineres med et varmt glødende lys fra interiøret - synlig gjennom vinduene.

Som del av formidlingen og mytologisk fortolkning anbefales det også at den hemmelige gangen lyssettes - et forsiktig lys siver ut mellom steinene som er brukt for å tette gangen og gir en fornemmelse av gangen som ligger bakenfor.

Belysning av inngangspartier. Kilde: Light Bureau.

Belysning av ildsteder. Kilde: Light Bureau.

Belysning av hemmelig gang. Kilde: Light Bureau.

Sett i sammenheng: belyningsplan av kongsgård og Olavskirken. Kilde: Light Bureau.

Det bør lages en belysningsplan for hele platået som også ivaretar den funksjonelle belysningen. Kulturlandskapet som omgir platået har minimalt med belysning. På grunn av beliggenheten i kulturlandskapet ved Karmasundet, og området sine historiske karakter, er det viktig å ivareta mørket og unngå unødvendig lysforurensning av omgivelsene. Dette betyr at enhver belysning av området skal utføres på en nennsom måte. Belysningen bør ha en varm fargetemperatur (maksimalt 3000 Kelvin), slik at andelen blått lys reduseres. Det bør velges armaturer med minimal blendingsfare og et lavt generelt lysnivå. Belysningen bør kunne styres, slik at den kan slås av om natten. På denne måten vil kun kirken og middelalderruinen lyse opp i nattemørket. Turstien mot Bukkøy skal ikke belyses.

Armaturene og mastene bør fortrinnsvis være sorte, eventuelt metallgrå, eksempelvis RAL 9007 grå aluminium. Belysningen skal ha et moderne og enkelt formspråk.

Belysning Colle dell'Infinito, armatur fra Iguzzini.
Kilde: Iguzzini.

Skilt

Dagens situasjon er preget av mange ulike skilttyper, satt opp av kirken, kommunen og Arkeologisk museum. Det bør benyttes et designbyrå til å utvikle en helhetlig designprofil og skiltmanual for området. Skiltmanualen bør benyttes for alle typer skilt på plataet, også for kommunale skilt. Bakgrunnsfargen på skiltene bør være sort, med hvit tekst. Skiltene bør være enkle i utførelsen, og forankres i naturstein for å unngå inngrep i grunnen. Skilt kan også festes på byggverk. Se eksempler for formspråk.

Illustrasjonene viser eksempler på skilt for Udine Musei. Skiltprogrammet er gjennomført og glir inn i omgivelsene på en god måte. Kilde: Anthes.it.

Gjerder

Generelt skal det unngås å bruke gjerder på Avaldsnesplatået. Det vil imidlertid være behov for å benytte gjerder for å holde sau borte kirkegården. Her benyttes hovedsakelig vanlig viltnett, med porter i tre. Det skal unngås å benytte ferister. Kirkegården har forøvrig gjerder og porter i smijern. Gjerdet på toppen av kirkegårdsmuren er satt opp for å hindre at villsau kommer inn på kirkegården. Dette bør byttes ut med et enklere og mer gjennomført design. Forslaget består av slanke, sorte stendere i flattstål, og sorte vaiere, se illustrasjon,

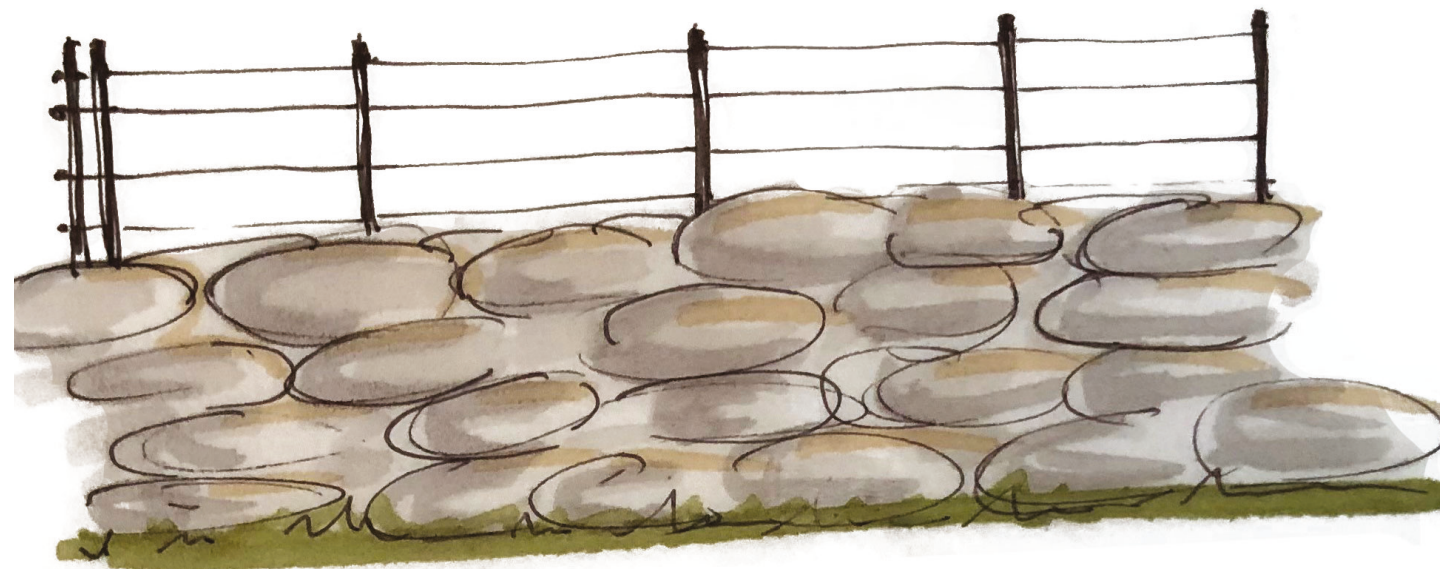
Det skal ikke brukes gjerder i tilknytning til middelalderruinen. En eventuell høydeforskjell bør markeres ved hjelp av belysning, slik effektbelysningen av den hemmelige gangen er et eksempel på.

Illustrasjonen viser dagens gjerde. Innfestningen gjør at vaierne henger og slenger, og må strammes opp med jevne mellomrom. Gjerdet fremstår som noe rotete, og bidrar til å svekke helhetsopplevelsen.

Sorte kabler fra Carl Stahl tjener som inspirasjon. Kablene bør imidlertid være rette og ikke av typen nett.

Illustrasjonen viser forslag til nytt gjerde. Til forskjell fra dagens gjerde består dette av sort flattstål med ca 1 cm tykkelse, og sorte kabler. Gjerdet bør avsluttes med doble stendere for å kunne tåle innfestning av kabler i stendere. Bruk av flattstål gjør at gjerdet oppfattes noe lettere i uttrykket. Sort passer dessuten bedre med eksisterende smijernsporter.

Multiconsult